

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ SOCIAL PHILOSOPHY

УДК: 821.161.2.09:122/129

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(97).2025.70-78

ІДЕЯ СВОБОДИ ТА ЇЇ ВИСВІТЛЕННЯ В ТВОРІ МИХАЙЛИНИ КОЦЮБИНСЬКОЇ "ВІТЕР З УКРАЇНИ І НАШІ ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ЗУСИЛЛЯ": СВІТОГЛЯДНІ РЕФЛЕКСІЇ

К. М. Вергелес*, П. А. Куліш, Т. Р. Беднарчик*****

У статті на основі аналізу проблеми свободи, висвітленої в творі Михайлини Коцюбинської "Вітер з України і наші екзистенційні зусилля", обґрунтовується сутність, основний зміст і культурно-історичне значення ідеї свободи для сучасної України та її народу. Процес відродження української держави, її національно-духовне становлення, не можливі без зростаючої зацікавленості до пошуків смислозначущості загальнолюдських цінностей в цілому, ідеї свободи та християнського гуманізму зокрема, які за своєю сутністю та спрямованістю є дієвим засобом "морального зцілення", "духовного відродження", формування самобутності нації, ствердження її культури та "здорової" свідомості українського народу. Різні філософські, наукові, релігійні та інші ідеї і погляди на екологію, природу й людину, сенс її існування, місце та роль у світі, які розроблялися та впроваджувалися у життя впродовж всього історичного розвитку світової філософії й культури в сучасній Україні потребують не лише світоглядно-теоретичного обґрунтування, а й наочної демонстрації взірців свободи та гуманізму одним із прикладів якого може служити життя та творчість Михайлини Коцюбинської. Пошук основ свободи волі та моральної поведінки людини в сучасних умовах з необхідністю підводить останню до усвідомлення потреби у власній самоідентифікації, власному самовизначенні. Для цього людина повинна повністю очистити зміст власного життя від соціуму як прагнення очної ставки з самою собою. Потреба у самоідентифікації та особистій свободі набуває великої гостроти і в зв'язку з тим, що на цей процес накладає свій

* Костянтин Вергелес / Kostiantyn Vergeles, доктор філософських наук професор, професор кафедри філософії та суспільних наук (Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна)

kvergeles@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5695-7862

** Павло Куліш / Pavlo Kulysh, кандидат філософських наук, доцент (Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна)

pavlo.kulish.vn@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6286-6908

*** Тарас Беднарчик / Taras Bednarchuk, кандидат філософських наук, доцент (Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна)

taras2010.2011@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-2336-4635

відбиток культура модерну і постмодерну – культура у повному сенсі масового суспільства. Панування пересічної людини з набором середніх потреб, людей, які споживають одні й ті самі продукти, слухають одну й ту саму музику, дивляться одні й ті самі фільми тощо – це наслідки соціуму, що призвели до загострення проблеми про свободу особистості й особистісне самовизначення людини.

Ключові слова: Свобода, культура, людина, релігія, мораль, світогляд, філософія.

THE IDEA OF FREEDOM AND ITS SECOND EXPLANATION IN MYKHAYLYNA KOTSIUBYNSKAYA'S WORK "THE WIND FROM UKRAINE AND OUR EXISTENTIAL EFFORTS": WORLDVIEW REFLECTIONS

K. M. Vergeles, P. L. Kulysh, T. R. Bednarchyk

The article, based on the analysis of the problem of freedom highlighted in the work "The Wind from Ukraine and Our Existential Efforts" by Mykhaylyna Kotsiubynska, substantiates the essence, main content and cultural and historical significance of the idea of freedom for modern Ukraine and its people. The process of the revival of the Ukrainian state, its national and spiritual formation, is not possible without a growing interest in searching for the meaning of universal human values in general, the idea of freedom and Christian humanism in particular, which, by their essence and direction, are an effective means of "moral healing", "spiritual revival", the formation of the identity of the nation, the affirmation of its culture and the "healthy" consciousness of the Ukrainian people. Various philosophical, scientific, religious and other ideas and views on ecology, nature and man, the meaning of his existence, his place and role in the world, which were developed and implemented throughout the historical development of world philosophy and culture in modern Ukraine, require not only a worldview and theoretical justification, but also a visual demonstration of models of freedom and humanism, one of the examples of which can be the life and work of Mykhaylyna Kotsiubynska. The search for the foundations of freedom of will and moral behavior of a person in modern conditions necessarily leads the latter to realize the need for their own self-identification, their own self-determination. To do this, they must completely cleanse the content of their own life from society as a desire for a face-to-face confrontation with themselves. The need for self-identification and personal freedom also becomes very acute due to the fact that modern and postmodern culture - culture in the full sense of mass society - leaves its mark on this process. The dominance of the average person with a set of average needs, people who consume the same products, listen to the same music, watch the same films, etc. are the consequences of society, which have led to the exacerbation of the issue of individual freedom and personal self-determination of a person.

Keywords: Freedom, culture, man, religion, morality, worldview, philosophy.

Актуальність теми зумовлена проблемою особистої та колективної (соціальної) свободи, що є фундаментальною сутнісною характеристикою людського буття. Вона є безумовною та абсолютною сама по собі і постає тією самодостатньою підставою, завдячуючи якій людина спроможна доволіно породжувати морально-доцільний вектор причинності.

Мета статті: дослідити проблему свободи в творі Михайлини Коцюбинської "вітер з України і наші екзистенційні зусилля".

Дискусія та результати. Відповідно до ідей І. Канта свобода є фундаментальною апріорною структурою, суть практичним аріорі.

Вона не приходить потім, мірою усвідомлення необхідності, існує не потойбічно, а будучи трансцендентною за дією, проявляється іманентно в моральних вчинках не лише особистості, а й роду, народу, нації, внутрішньо спонукаючи їх підняти над собою, подивитись на моральну доцільність вчинюваного, з "абсолютної позиції", всього того чого міг би навчити їх сам Бог [1: 41].

Простої відповіді на запитання "Що таке свобода?" не можливо відразу віднайти. Якщо в узагальненому вигляді поглянути на проблему бодай з двох позицій, наприклад, філософської та правової, то можна помітити, що з філософської точки зору свобода – це дії

людини які вона чинить так, як їй хочеться, а з правової – це здатність людини діяти згідно своїх бажань у строгій відповідності до закону та не порушувати права інших людей.

У самому змісті поняття "свобода" імпліцитно закладено вектор альтернативності як свідомого протистояння соціальному тиску, позаяк у соціальному контексті свобода конститується як результат подолання несвободи. За твердженням Х. Аренд, якщо в межах сфери приватності можливою є "свобідність" (вільність), як іманентний стан особистості, то "свобода" реалізує себе лише в сфері публічності, а саме – у межах політики, у контексті політичного протистояння, яке розв'язується у боротьбі як "прориві у свободу" [7].

Сьогодні, як ніколи раніше, проблема свободи постає найактуальнішою проблемою як в Україні, так і у всьому світі. Навіть найзаклятіші ненависники ідеї незалежної української держави вимушені погодитися з тим, що для українського народу головним орієнтиром була і є любов та прагнення до вільного (свобідного) життя.

Впродовж всієї своєї історії наш народ постійно прагнув бути вільним. Одним із свідчень цього є той бентежний, незгасаючий, повстанський революційний дух, який оспівували і до якого в своїх творах постійно закликали Тарас Шевченко, Іван Франко та Леся Українка. Проте свого логічного завершення, і що найважливіше, свого практичного втілення ці заклики поки що, не набули.

Події які відбуваються в Україні останнім часом демонструють важливість та необхідність усвідомлення нерозривної єдності громадянського, релігійного та політичного життя суспільства з фактором свободи. Щоправда всі ці події поки що не привели нас до повного розуміння сутності проблеми, бо ще й досі не можемо переступи та відійти від радянського минулого в силу низки як об'єктивних так і суб'єктивних на те причин.

Здійснюючи аналіз та занурюючись в суть проблеми свободи варто пам'ятати й

те, що Україна більше ніж півстоліття перебувала у складі авторитарної держави (фактично імперії), де поняття свободи тлумачилось лише в контексті ідеї тоталітаризму. Відголоски такого розуміння свободи частково зберігаються й досі, у значній мірі саме завдяки представникам старшого та середнього покоління. Перше світло в "кінці тунелю" ми побачили лиш в 2004 році, коли кожен українець почав задавати собі фундаментальні світоглядні питання, хто я є, ким я був та чи можу я існувати далі без тих прав і свобод, що задекларовані Конституцією України. Серед таких прав і свобод особистості і громадянина чільне місце посідає й "право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова" [5: 12].

Відомий норвезький філософ Свендсен Ларс у праці "Філософія свободи" зазначає: "Свобода видається нам чимось найприроднішим, настільки фундаментальною вона є для розуміння людини та для відмежування нас від усіх тварин. По суті тобі вирішувати читати чи не читати цю книжку, ти можеш продовжити читання або відкласти книжку і натомість узятися до якоїсь іншої справи, ти вільний вибирати за винятком особливих обставин, ми маємо можливість вибору робити щось або залишити все як є залежно від наших переконань, однак довкола поняття свободи існують політичні межі. Свобода є багатовимірним явищем у філософії, починаючи від її онтологічних чи метафізичних аспектів і завершуючи політичними її особистими твердженнями" [4].

Розглядаючи сутність свободи не зайве звернутися і до таких проблем як взаємозв'язок держави, культури і релігії. Це складові, без яких не можливе існування держави та суспільства в цілому. Зазначені проблеми в кожному

соціумі, в кожний історичний період постають щораз по новому. На стадії свого становлення будь-яка молода, національна, демократична держава, а такою є наша Україна, життєво зацікавлена у розвитку людської свободи й самобутньої культури, відновленню історичної пам'яті, гуманізації і консолідації суспільства, національному і громадянському самоусвідомленню, формуванню демократичного способу мислення і самореалізації особистості, зміцненню цілісності й суверенітету країни.

Але ж культура як така не існує без культу, тому релігія з необхідністю постає складовим елементом культури. Сьогодні культура переживає кризу, яка пов'язана з відмовою від цінностей абсолютного характеру, релігія, навпаки, завжди зверталася і звертається до кола абсолютних цінностей. Тому сучасна людина, у своєму прагненні до ідеалу зазвичай обирає не його світський, а релігійний образ. Свого часу Макс Шелер наголошував, про подальший розвиток вчень про людину, які вимагають концептуального синтезу філософських, релігійних і природничих ідей про появу і становлення людини, розгортання її духовної сутності. Християнське віровчення, в значною мірою, актуалізує найскладніше питання про таємницю людини та її призначення в Універсумі. Релігія – це сакральний зв'язок людини з Абсолютом, людське прагнення до набуття гармонійної духовної цілісності. Релігійність і сама релігія сьогодні виступають альтернативою атеїстичному світосприйняттю і світовідношенню, засобами поновлення втраченої цілісності людини, подолання "розколу" особистості, її наявного і належного буття. Нинішнє українське суспільство актуалізує пошуки смисложиттєвої проблематики, моральнісних орієнтирів, системи цінностей як такої [2].

Опанування основними категоріальними визначеннями моралі дає можливість усвідомити те, що провідною соціальною функцією моралі є узгодження дій та вчинків особистості з інтересами та прагненнями інших людей, певних спільностей та суспільства в

цілому. Як регулятор взаємин між людьми мораль сприяє становленню відповідних відносин між ними орієнтує їх на певні суспільні цілі, організовує для спільної діяльності з метою досягнення цих цілей. У процесі засвоєння моральних вимог та регулятивів у людини формуються уявлення та почуття обов'язку, совісті, відповідальності, честі та гідності, які постають формами імперативності, наказовості щодо індивіда з боку соціуму. Опираючись на уявлення про норми і принципи, про загальнолюдські цінності і моральний ідеал, про справедливість і несправедливість, добро і зло, людяність і гуманність людина спроможна не лише самостійно (свободно) регулювати свою поведінку, а й давати моральну оцінку всьому тому, що відбувається довкола неї. Завдяки свідомому застосуванню у своїй діяльності та поведінці норм і принципів моралі та моральності людина стає по справжньому моральною особистістю, не лише об'єктом соціального контролю, а й суб'єктом свободної дії, тобто самодіяльною особистістю, якій притаманні самосвідомість, самооцінка, глибокі моральні почуття і переконання, дійсна людяність і гуманістичне покликання бути носієм найвищих моральних цінностей.

Моральність, духовність у християнстві в цілому, православ'ї зокрема є не чим іншим як зв'язком людини з Богом і цей зв'язок не зводиться лише до моральності та інтелекту, а й пов'язаний з соціальними, культурно-світоглядними настановами гуманізму та особливої творчості особистості. Християнське тлумачення творчості не містить негативного ставлення до зовнішнього світу культури, до світу об'єктивної дійсності, але основну увагу зосереджує на внутрішньому творенні людиною самої себе, на творчу відкритість кожної людини до сфери трансцендентного, на духовну реальність особистості. Тож проблема моральності сучасної людини у контексті християнського вчення про людину в цілому, православного зокрема, постає проблемою повноти людського буття, досягнення якого можливе лише шляхом глибокого, всебічного осмислення і переживання власного духовно-

релігійного досвіду, усвідомлення власної не самодостатності. Такий підхід до проблеми моралі й моральності сучасної людини, який сповідується православ'ям, у контексті нинішніх соціально-економічних, політичних, військових і духовних реалій не варто ігнорувати, а навпаки його необхідно підняти на рівень сучасного філософсько-релігієзнавчого осмислення та тлумачення, що істотно сприятиме проясненню специфіки життя, діянь і духовної практики не тільки віруючих, а й інших категорій громадян, розширять горизонт розуміння природи, сутності, морального стану, свободи, сенсу існування та перспектив розвитку людини [6].

Одним із яскравих прикладів сучасного розуміння та демонстрації свободи є життєвий шлях та творчий спадок Михайлини Коцюбинської. Так у творі вітер з України і наші екзистенційні зусилля, Михайлина Хомівна зазначає: "У плині життя особливо в складні доленосні моменти коли постає потреба важливих екзистенційних рішень (а таких моментів не бракує ні в бутті суспільства, ні в житті кожного з нас), завжди згадую свою останню розмову з Василем Симоненком за якийсь тиждень до його смерті. Він казав що доки людина живе бореться творить довкола неї утворюється певне коло – людей, понять, стереотипів, мет, створюється якийсь стабільний свій світ. Для того щоб жити далі, людина повинна це коло стабільності - яким би воно не було – розірвати і створити нове, і все повторюється знову. Доки людина здатна розривати такі кола, доти вона справді жива і творча... не раз пересвідчувалася у справедливості цієї думки" [3].

Не оминула М. Коцюбинська й події помаранчевої революції. Оповідаючи свої враження про ці події вона зазначає: "Такі прориви – як у житті одиниці, так і народу – завжди болісні і драматичні, та водночас очисні. За нашої свіжої пам'яті, протягом десь півтора десятиліття, Україна пережила їх мінімум два: на зламі 90-х років минулого століття в часи випробування статусу незалежності й за Помаранчевої революції, коли відбулися реальні зрушення в напрямі формування громадянського суспільства (політичне, а

головне, гуманітарне значення їх видається мені аж ніяк не меншим, ніж за часів "перебудови" й референдуму)" [3].

Проблема самоусвідомлення себе та звернення М. Коцюбинської до категоричного імперативу І. Канта свідчать про те що ці проблеми є актуальними й сьогодні. Ось що Михайлина Хомівна пише з цього приводу: "Мені видається, що нині зріс рівень усвідомлення самого себе – як індивіда і як народу, нації, і це найважливіше. Настав час мобілізації внутрішніх екзистенційних ресурсів, принаймні усвідомлення потреби в цьому. Час уважніше дослухатися до морального імперативу і коритися йому. Яюсь особливо виразно це відчулося в дні коли світ прощався з папою Іваном Павлом II. Для конкретики звернуся до найбільш знаного і надійного джерела – до самої себе" [3].

Незважаючи на важкі життєві випробування Михайлина Коцюбинська ніколи не падала духом. Вона завжди була прикладом для інших у стійкості своїх національних позицій та відстоюванню ідентифікації себе як УКРАЇНКИ. Прикладом такої стійкості є її спомина про минуле. Звісно говорити про "радянську" свободу людині яка була вільною духом, важко і не припустимо, оскільки її дух ніколи не сприймав того, що їй намагалися нав'язати КДБ та інші провідні радянські структури. Повертаючись до спогадів Коцюбинської про своє життя, вона пише: «Знаючи мою життєву "легенду", не рідко запитують, наскільки важко жилося мені в радянському минулому і як дихається сьогодні. Оглядаючись на своє життя, мушу сказати, що воно аж ніяк не забарвлене в темні тони, радше – навпаки. Щасливе дитинство, з люблячими батьками, в розкішному садку, серед цікавих людей і книг, напоєне поезією і музикою. І далі: жадоба знань, яку не втомлювалися вдовольняти, уміння не зациклюватися на негативах, і творити навколо себе "поле добра". Відкритість до Іншого, імунітет до пристосуванства й зомбування, плеканий з дитинства пріоритет духовних цінностей, екзистенційне сприйняття

ідеалу. Утиски, переслідування, матеріальні нестатки і життєві негаразди, неможливість реалізуватися у загальноприйнятих "легальних" вимірах – все це компенсувалося багатством і радістю спілкування з Людьми у справжньому значенні цього слова, причетність до легендарної "маленької копії" таких людей, якоюсь інтуїтивною, позараціональною вірою у торжество "чоловіцтва" над "звірством", якщо скористатися Франковим визначенням. І щастя стати свідком таких перемог – малих і великих. Нізащо не проміняла б своєї долі на іншу – вона "не лукавила зі мною" [3].

Як свідок націєтворчих процесів, Михайлина Хомівна дуже "тверезо" дивилася на події які відбувалися в Україні. Вона завжди давала свої коментарі відверто, ніколи не підміняла поняття, все називала своїми іменами. Ось як вона згадує події, які називала повстанням незалежної України: "Мені судилося бути свідком і учасником постання незалежності України, пережити ейфорію нового Златого Гомону кінця 80-х початку 90-х років ХХ століття. Як говорив Стус, "Зазнати розчарувань від нашої незрілості, нездатності незладності нових еліт і постійного відчуття нереалізованості "вічно ембріонної України" (вислів Василя Стуса) [3].

Не оминула своєю увагою М. Коцюбинська і початок творення українськості, а саме початок боротьби українців за становлення України як незалежної держави. Ті події, до глибини душі турбували Михайлину Хомівну. Вона завжди дивилася на них з надією на краще, оптимістично. Її спогад про них, є найкращим прикладом та доказом оптимізму: "Найбільшим позитивом помаранчевої революції був, як на мене її потужний моральний потенціал. Не суто соціально-економічні спонуки, а загальнолюдська домінанта цих подій. Світ побачив обличчя Майдану. І це натхнення, освітлене помаранчевим спалахом обличчя стало на якийсь час обличчям України. Чи надовго? Залежить від того, наскільки вдасться

уникнути дошкульних падінь – як економічних, так і моральних. Та в анналах історії це обличчя вже зафіксоване" [3].

Проблема філософського осмислення сучасного романтизму є більш ніж на часі, бо ті виклики які постали перед українським народом, дали їм можливість сформувати нові-старі моральні орієнтири в бутті людини, а екзистенційні смисли лише поглибили їх в розумінні сутнісних характеристик проблеми людяності. З цього приводу, звертаючись до твору "вітер з України і наші екзистенційні зусилля" ми знову бачимо реакцію Михайлини Коцюбинської: "Майдан уніс у всі сфери нашого життя виразне і тепле начало людського. Адже демократія завжди романтична..., а романтизм – найбільш людяний настрій (Коцюбинської). Атмосфера, доброзичливості, взаємодопомоги, щирості – як моделі людської поведінки в усіх малих і великих, аж до планетарних колективах на нашій планеті Людей. Нарівні із політичними гаслами і соціальними сподіваннями у свідомість увійшли родинні цінності" [3].

Сьогоднішня ситуація в якій опинилася Україна, стан війни, змушує кожного з нас по-новому переосмислювати багато проблем, у тому числі і одвічних. Зрозуміло, що таке переосмислення не є простим та однозначним. Утім і тут істотною підставою власних роздумів, щодо посталих і постаючих проблем, можуть стати мудрі, а тому й невмирущі роздуми Михайлини Хомівни: "Переживаємо відповідальний історичний момент. І – як би "ідеалістично" це не звучало – особливої, життєвої ваги набуває моральна чистота й виробленість. Як не змарнувати історичного шансу? Як зберігати твердість у принципових позиціях, не піддатися ейфорії та рубанню навідліг? Підкріпити політичний чин гідним моральним інструментарієм розрізнення добра і зла, не втрачаючи, незважаючи ні на що, віри у те, що Шевченко назвав "благородна природа людини". Все так складно й неоднозначно. До речі у людинознавчій

концепції Шевченка, відбитій у його поезії, відчувається певна суперечність між поняттями "людина" і "люди". Звісно "люди" – це й просто множина до "Людина" у високому розумінні ("і будуть люди на землі"). Та загалом "люди" в Шевченка часто "нерозумні", "суєтні", які "осудять", "одурять", "найдуть тебе всюди". Від них тікає Перебендя в моменти натхнення ("щоб люди не чули"), "Людей изведать – и любитъ, Вот драма страшная, святая", – так мислить герой Шевченкової "Тризни". Та водночас для нього, як і для самого Шевченка, найсвятіше "Се – человек".

"І день Божий як Великдень,
І люди, як люди..." [3: 8].

Опираючись на Шевченкові роздуми щодо змісту та сутності таких понять як людина, людяність, гуманність та інші, Михайлина Хомівна формулює і ставить власні, не менш фундаментальні питання: "Як за сутністю й недосконалістю людини побачити, відкрити її моральні потенції, як не знехтувати ймовірністю морального самовідродження людини, можливістю перетворення гонителя християн Савла на апостола Павла?!" І далі вона продовжує – "Головне, одвічне, підставове питання – як поєднати, здавалося б, непокєднуване: жорстокість, визначеність, послїдовність у відстоюванні своєї позиції і вміння дослухатися до іншої, знаходити раціональне зерно, не пасувати перед суперечливістю й неоднозначністю. Без такого поєднання, без такого золотого перетину не досягти конструктиву – у великому й малому, на території індивіда і на рівні суспільних інтересів" [3: 9].

Але Михайлина Хомівна не лише ставить смислосназучі й фундаментальні людинознавчі питання, спрямовані на те щоб "не дати розгулятися темним інстинктам і нечистим пристрастям", а й накреслює шляхи їх розв'язання через "чутливість до реальних складнощів і суперечностей, аналіз і опертий на нього прогноз, а не зведення рахунків чи догоджання чиймось інтересам.... Основна остоорога тут – не зашкодити як людині з її правами, так і суспільству. Головне – не загальний закон, а вміння придивитися до кожної, індивідуальної ситуації. Основний механізм – громадська відкритість,

моральний контроль і зваженість.... Відкритість до Іншого, але не розчинення в ньому. Критицизм, але не глобальний. Не згладжувати, але й не роз'ятрювати суперечності, аналізувати, доходити коріння, принаймні намагатися розв'язувати їх. Це стосується буквально всіх аспектів як людської приватності, так і суспільного буття й свідомості" [3: 9–10].

Глибоко усвідомлюючи стан та всі об'єктивні й суб'єктивні труднощі становлення самостійної, незалежної, демократичної і цивілізованої Української Держави М. Коцюбинська переконана сама і намагається переконати всю українську спільноту в тому, що "Усе залежить від нас – і тільки від нас – як скористаємося ми тим скарбом, яким володіємо". Звичайно "людині посттоталітарної спільноти після десятиліть знеособлення, плекання комплексу "гвинтика", балансування між страхом (реальним) і ентузіазмом (навіюваним), вироблення звички, що стала другою натурою, приховувати справжнє, питоме, своє і розчинятися в колективній свідомості (чи несвідомості) нелегко виробити в собі відчуття внутрішньої свободи. Бути собою і відповідати за себе. А це відчуття життєдайне, не менш важливе, ніж свобода зовнішня. Це стан глибоко внутрішній, отже нездоланний. Допмагає людині випростатися, нормалізує дихання, виховує здатність протистояти нав'язаному тобі, але не освоєному духовно. Виробляє імунітет до "отарності". Не дає перетворитися на "все киваючи голови" (Франко)". Тому для руху вперед і здобуття свободи "зовнішньої" людина має пізнати саму себе відкрити свободу "внутрішню", тобто самовідродитися. "І тільки така, «відреставрована» людина свідомо обертається обличчям до суспільства, розвиває свою громадянську дієздатність, Людина "з добре чутим власним "я" не втрачена для суспільства, а навпаки, обернена до нього. Тільки така людина гідно утримуватиме пряmostояння на вітрах долі, на вітрах історії, осмислено відповідатиме на виклики часу. Не підкорятиметься безоглядно диктатові умов, а намагатиметься творити нові, водночас

зберігаючи духовну суверенність і слухаючи "моральний закон у собі".

Тільки така людина не піддається оскаженінню, не зводитиме до абсолюту те, що різнить, не роз'ятрюватиме своєї опозиційності (справжньої, а надто імітованої) в ім'я самовивищення або помсти [3: 29]. Тільки така людина здатна вільно жити, вільно творити, вільно прощати, вільно будувати і добровільно захищати те за що бореться, а тому й здатна перемагати.

Висновок. Здатність "бачити" сутність людини, та глибину екзистенціалів її буття даровано не кожному, але цим "даром" була наділена Вселеною та Богом і М. Коцюбинська. Її пророчі думки спонукають задуматися кожного з нас та плекати надію, що нарешті ми повстанемо

та будемо НЕЗАЛЕЖНИМИ: "Сьогодні нам дуже важко. Нова влада ступає по мінному полю. Помилки, зриви, негаразди, мабуть такі, неунікненні – іноді видається, що їх забагато, значно більше, ніж очікувалося. Адже все це роблять живі люди, а не янголи господні. Та ще й в атмосфері, коли недоброзичливці з культурною назвою "опозиція" буквально чигають на кожен хибний крок. Та й об'єктивно – спадщина нерозв'язаних проблем, ідеологічних порізень, економічні негаразди, наслідки задавненого зомбування... Вся надія на духовну стійкість людини, на її здатність самовідроджуватися, поставати як Фенікс з попелу. На те, що людина, яка випросталася, не схоче й не зможе знову припинатися".

ЛІТЕРАТУРА

1. Вергелес К. М., Куліш П. Л., Школьнікова Т. Ю. Практична (моральна) філософія: витоки і трансформація. *Київські філософські студії: Матеріали V Всеукраїнської наукової конференції* (м. Київ, 20 травня 2022 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. Р. О. Додінова. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. С. 39–44.
2. Вергелес К. М. Антропологічні виміри православ'я: методологія дослідження, сутність та смисли: монографія. Вінниця, 2017. 300 с.
3. Коцюбинська М. Х. Вітер з України і наші екзистенційні зусилля. К.: Вид. дім "Києво-Могилянська акад.", 2005. 30 с.
4. Свендсен Л. Філософія свободи. Пер. з нор-везьк. Львів: видавництво Анетти Антоненко; К.: Ніка-Центр, 2016. 336 с.
5. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Стаття 35. К.: "Феміна" 1996.
6. Вергелес К. М., Кондратьєва І. В. Любомир Гузар як патріарх УГКЦ та взірць моральності сучасного українства. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2022. Випуск 2 (92). С. 5–15.
7. Arendt H. *The Origins of Totalitarianism*. Penguin. 2017. 752 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Verheles, K. M., Kulish, P. L., Shkolnikova, T. Yu. (2022). *Praktychna (moralna) filosofii: vytoky i transformatsiia*. [Practical (moral) philosophy: origins and transformation]. *Kyivski filosofski studii: Materialy V Vseukrainskoi naukovoï konferentsii* (m. Kyiv, 20 travnia 2022 r.): tezy dopovidei / za zah. red. prof. R. O. Dodonova. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. S. 39–44 (in Ukrainian).
2. Verheles, K. M. (2017). *Antropolohichni vymiry pravoslavia: metodolohiia doslidzhennia, sutnist ta smysly: monohrafiia*. [Anthropological Dimensions of Orthodoxy: Research Methodology, Essence and Meanings: Monograph]. Vinnytsia (in Ukrainian).
3. Kotsiubynska, M. Kh. (2005). *Viter z Ukrainy i nashi ekzystentsiini zusyillia*. [Wind from Ukraine and our existential efforts]. K.: Vyd. dim "Kyievo-Mohylianska akad." (in Ukrainian).
4. Svendsen, L. (2016). *Filosofiiia svobody*. [Philosophy of freedom]. Per. z nor-vezk. Lviv: vydavnytstvo Anetty Antonenko; K.: Nika-Tsentr (in Ukrainian).
5. Konstytutsiia Ukrainy. (1996). [Constitution of Ukraine]. Pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 roku. Stattia 35. K.: "Femina" (in Ukrainian).

6. Verheles, K. M., Kondratieva, I. V. (2022). Liubomyr Huzar yak patriarkh UHKTs ta vzirets moralnosti suchasnoho ukrainstva. [Liubomyr Huzar as Patriarch of the UGCC and a model of morality for modern Ukrainians]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky*. Vypusk 2 (92). S. 5–15 (in Ukrainian).

7. Arendt, H. (2017). *The Origins of Totalitarianism*. Penguin (in English).

Receive: February 08, 2025

Accepted: March 10, 2025